

1

כה א וידבר יהוה אל משה בהר סיני א ומקרא יי עם משה בטורא דסיני

רשי"י

לקט בהיר

→ (א) בהר סיני. מה ענין שמיטה אלל הר סיני* א, והלא כל המלות נאמרו מסיני* ב, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה (ופרעותיה) ודקדוקיה מסיני, אף כן נאמרו כללותיה (ופרעותיה) ודקדוקיה מסיני, לפי כך שנוי בת"כ (ויצחיים קצ"ו), ונ"ל שכך פירושה, לפי שלא מנינו שמיטת קרקעות* שנשנית בערבות מואב במשנה תורה למדנו שכללותיה ופרעותיה* כולן נאמרו מסיני*, ובה הכתוב ולמד כאן על כל דיבור שנדבר למשה (בסיני) שמיטיה היו כולם כללותיהן ש"י * להר סיני - לענין הר סיני (רמב"ן). * בסיני (רמב"ן). * ופרטיון - ופרוטיה.

(א) פי' מה הוא הדבר וענין שיש במלות שמיטה שזריך דוקא לזווחו בהר סיני, אדרבה, היא מלוא התלויה בארץ ואינה שייכה רק אחר ערבות מואב, משא"כ מלות התלויות בגוף השייכים גם במדבר (מ"ל): (ב) פי' הקושיא הוא עו"ה: שפשוט היינו אומרים שעד כאן מתחילת פי' ויקרא נאמר באהל מועד כדכתיב ויקרא אל משה וגו' מאהל מועד, ומכאן התחיל הכתוב לומר דברים שנאמרו בהר סיני, אבל זה אינו, שכל המלות נאמרו בסיני, שלא אמר הכתוב סוף פי' אמור אלה המלות אשר לזה ה' באהל מועד כמו שאמר סוף פי' בחקתי אלה המלות וגו' בהר סיני (שמעם דרשו חז"ל

במגילה שאין הנביא ראוי לחדש דבר מעשה, לפי שחיבת אלה פוסל וממעט כל חוץ ממנו) ופי' חיבת אלה אלה שכלל התורה, שאלי"כ לא ידענו מה בא לפסול ולמעט (ג"א), גם דרשו רז"ל בתם' ברכות ה'. מאי דכתיב (שמות ל"ד) עלה אלי ההרה ואתנה לך וגו' לוחות אלו עשרת הדברות, תורה זו מקרא, והמלוא זו משנה, אשר כתיבתי אלו נביאים וכתובים, להורותם זה גמרא, מלמד שכולם נתנו למשה מסיני (ב"ב), ואחר ב' ההקדמות הללו שאין ענין בשמיטה שזריך דוקא ליאמר בהר סיני וגם ידענו שכל המלות נאמרו בהר סיני, קשה, מה זה שאמר הכתוב בהר סיני: (ג) אמר חיבת קרקעות, ששמיטת כספים מנינו דוקא במשנה תורה בפי' ראה ע"ו, ואמרו ז"ל שברמז יש שם גם שמיטת קרקעות מדכתיב דבר השמיטה: (ד) ר"ל מה שידענו שכל המלות נאמרו בסיני וכל לומר שרק כללותיהן ולא פרעותיהן ודקדוקיהן, לזה אמר הכתוב כאן בהר סיני, וזה מכריח לומר שגם הפרטים נאמרו שם, שנלא זה אין הכרח, הגם שלא נשנו במשנה תורה, אפשר שרק נכתב כאן ביד כל דיני שמיטה אבל לא נאמרו כאן אלא בערבות מואב, וב' דברים ביחד שלא מנינו אותם במשנה תורה וגם כתיב בהר סיני יתירה מכריח, וכתיבה התורה ההכרח דוקא בשמיטה שנלמוד ממנו לכל המלות (חוץ ממה שילא מן

אור החיים

(כה) א. בהר סיני וגו'. לריך לדעת למה הזכיר הר סיני במלוא ז', והגם שרבותיה ז"ל אמרו (תורה כהנים) כי ללמד בא שכל המלות נאמרו כללותיהן ופרעותיהן בסיני, עדיין יש מקום לשאלתינו, למה לא לימד זה אלא במלוא ז' בדיוק ולא במלוא ראשונה או אחרונה, ואולי כי ללד שהזכיר מתנת הארץ דכתיב אשר אני נותן דקדק לומר בהר סיני, לומר כי מתנת הר סיני פירוש מה שקיבלו זו הוא שנגמרה המתנה, שעל מנת תורה נתן ה' את הארץ. עוד על פי מאמר הגמרא מסכת עבודה זרה (כ'). ופסקו רמב"ם בפרק ג'

אור בהיר

(א) הלא כל המלות נאמרו מסיני. (ב) והקצ"ה קיים התורה. (ג) להורות לנו שאסור ליתן מתנת חנם אלא למי שיש לו תורה היתנה בסיני. (ד) שנפרשה זו הוכרח לומר בראת הארץ, ואגב הודיענו הלכה הזכור. והגם שכבר היו מלות שאינם נוהגים אלא בארץ, עכ"ו מאחר שאינו לא ראשונה ולא אחרונה דכונת קושיתיו היתה שמתאר שכל ללמד כלל גדול לכל המלות הי"ל ללמד זאת בהתחלת כל המלות או סיום המלות וזאת אי אפשר שמלוא ראשונה ואחרונה אינם תלויים בארץ, אין עוד קושיא למה בהר דוקא במלות

קמ"ר: ב ב ותימר קהון די אגא יתב

ודקדוקיהן זה לה. לשם כי

רק מחמת עלמו במשנה תורה נו ונשנו, שאם מלי אמר, וחסורו" ונ בסיני, נשנו באה כדי שיתן כחה למשל משנת בר

ב. דבר וג

והפקרת הכתוב, כג הללחתו אמר אדם חפלה

הפקרת הלומ ישמח בו שיא בענין (פסוק אמר ואמרת ללד שמלוא זו הא' דבר מל דבר, והב' ה יתחייב עשות ומתנה עמו האדון ב"ה ו אשר אני נות אמר כנגד זו הדבר מתחיי עטב

שמיטה. (ה)

קמימר: ב מלל עם בני ישראל
ותימר קהון ארי תעלון קארעא
די אנא ירהב קבון ותשמט ארעא

לאמר: ב דבר אל בני ישראל ואמרת
אלהם כי תבאו אלהארץ אשר אני
נתן לכם ושבתה הארץ שבת ליהוה:

רשי

לקט בהיר

ודקדוקיחן וחזרו ונשנו בערבות מואב: (ב) שבת
לדה. לשם ה"י, כשם שנאמר בשבת בראשית (ה"ב):
הכלל ללמד על הכלל כולו ילא) מכת כ"ש, שאם מצוה שאינה
נוהגת עתה נאמרה פרטיה בסיני כ"ש השאר, ולא פרשת
שמיטה לא כהנה התורה בערבות מואב כלל, כדי שדע שלא
רק מממת עצמו הוא בא, אלא גם ללמד על כל התורה, שאם רק על עצמו אינו צריך כל כך, שזמן הסתם אם לא מצוה אוחו
במשנה תורה נאמרה בסיני, וממילא נשמע גם להפך שגם אותן מצוה שלא מצוה אוחו במשנה תורה כגון שמיטה חזרו
ונשנו, שאם מצוה שם מצוה שכבר נוהגת כ"ש מצוה החלויות בארץ שזמנם יבא רק עתה ודאי שחזרו ונשנו (מ"ל): (ה)
אמר "וחזרו" ונשנו, ולא די לומר ונשנו, אפשר שר"ל שאין זה פעם שני שנשנו, אלא חזרו ונשנו, כלומר זה פעם שלישי, ניחנו
בסיני, נשנו בזהל מועד, וחזרו ונשנו בערבות מואב (מ"ל): (ו) פי' אין חכמים השביחה להנאת גופכם או לטובת האדמה
כדי שימן כהה אח"כ ביתר שאת, כמו שעושין לפעמים עובדי אדמה, אלא מקודש שנה השביעית לה', ומה שצריך רבינו
למשל משנת בראשית, רצונו בזה ליישב יתור אומרו חיצו "שבת", ולא די לומר ושבתה הארץ לה', שהכתוב מפרש בזה

אור החיים

ב. דבר וגו' ואמרת וגו'. טעם הכפל, ללד שיש
במצוה זו ענין מניעת עבודת אדמה,
והפקרת הפירות העולים מהאילנות ולמחי
האדמה, כנגד מניעת עבודת האדמה והכנה
הללחה אמר דבר לשון קושי, כי הוא דבר שאין רצון
אדם חפלה בו ללד היומו מניעת העוב, וכנגד
הפקרת הלומח אמר ואמרת, כי הוא דבר שכל אחד
ישמח בו שיאמר ידו בכל, גם ללד ההבטחות שזוה
בענין (פסוק כ"ח) ועשה את הצואה לשלש השנים
אמר ואמרת אמירה המסעדת את הלב, עוד ירצה
ללד שמלוה זו של שביחה הארץ יש בה צ' דברים,
הא' דבר מלך שלטון שעל עבדיו חיוצ לקיים כל
דבר, והב' הגם שיהיה דבר זה צין אדם לחבירו
יתחייב עשותו כפי הדין, כי הנוהן מתנה לחברו
ומתנה עמו בשעת המתנה תנאו קיים, וכמו כן
האדון צ"ה בשעת המתנה מתנה הגאים כחומר
אשר אני נוהן" ולא אמר אשר נחתי, אשר על כן
אמר כנגד דבר מלך שלטון אמר דבר, וכנגד היות
הדבר מתחייב מהמשפט אמר ואמרת פירוש בלא
טעם גזירת מלך יקבלו המאמר:

אור בהיר

שמיטה. (ד) לשון הויה, כלומר עתה בשעת תנאי. (ו) ולמה א"כ להקדמה. (ז) רק שזה לשבות. (ח) פי' הנמיה בכלל

ג **וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶךְ וְאַסַּפְתָּ אֶת־הַתְּבוּאָתָהּ:**
 ד **וּבַשְּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שַׁבַּת שַׁבַּתוֹן יִהְיֶה לְאַרְצֵךְ שַׁבַּת לַיהוָה שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע**

שְׂמַמְתָּא קְרָם יי: ג שִׁית שָׁנִין תִּזְרַע חֲקִלְךָ וְשִׁית שָׁנִין תִּכְסַּח כְּרֶמֶךְ וְתִכְנוֹשׂ יָת עַל־תְּתָהּ: ד וּבְשַׁתָּא שְׁבִיעִתָא נִיח שְׂמַמְתָּא יְהִי לְאַרְעָא דְתַשְׁמַט קְרָם יי חֲקִלְךָ לָא תִזְרַע וּכְרֶמְךָ

רש"י

לקט בהיר

כוונתו במאמר לה' כדי שתצין בו את האמת, לזה קראו בשם שבת כמו שקרא את יום השביעי המקודש לה' כמו כן שנה השביעית (ד"ד), ומשונה השבת משאר ימים טובים ומכל מלות התורה בכלל, שהגם שכל עבודותינו ומעשינו ובפרט המצות שנצטוונו לריב לעשות בשביל שכן לזה הקב"ה ולא לשם תכלית וכוונה אחרת, אבל יום השבת היום בעלמנו מקודש לה', דוגמת יום יום ויקחו לי תרומה לי לשמי פי' שיהיה התרומה מקודש לי ולמקדשי ולהשרות שכינתי, וזוה סלקה קושיית הרמב"ן ז"ל על רבנו בעטנתו שגם ימים טובים ויה"כ הם לשם ה' הגם שכמוז בהם יהיה "לכס" שבתו, שבת שבתון הוא "לכס", והוא ז"ל חירף והאריך, אבל חירונו אינו רחוק מפי' רש"י, וכמעט היינו הך, וכן פירש האבן עזרא ז"ל: (ז) יכול מלחפור בורות שיחין ומערות ומלתקן את המקוואות מ"ל שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור (ת"כ), ר"ל אילו לא נאמר רק "ארץ הייתי

אור החיים

נוח, על פי דבריהם שאמרו (צ"מ כ"ג.) הן של תלמיד חכם במקום שבו עשה, והכחש אשר ממנו תולדות חכמה הוא ה' אלהים, ולזה כשהוליא מפי עליון אני נותן אמירתו במקום שבו עשה. או גם כן ללד שמתנת ה' לישראל דין נדקש יש לה ואמירתה כדי נדר (ר"ה ו'), ולזה תיבך ומיד חוק כדי דיבור לחומריו אשר אני נותן אמר ושבתה הארץ וגו', וזולת זה מה שאמר אחר כך ובשנה השביעית וגו' אינו חוק כדי דיבור למאמר הנתיבה" שהרי הפסיק במאמר שש שנים וגו' ושש שנים וגו':
 ג. **וְשֵׁשׁ שָׁנִים וגו'.** נחמון ליתן עשה על הזריעה וגו' ועל הזמירה של שנה שביעית, כי לאו הבא מכלל עשה" (פסחים מ"א), והגם שכתב רמב"ם בהלכות שמיטה (פ"א) כי עשה נשמע מחומריו ושבתה הארץ שבת וגו', אף על פי כן אינו נשמע משם עשה דזריעה ועשה דזמירה" (א) או אולי לחיובו צב' עשין, ועיין בפסוק ואספת:

אור בהיר

תהיה על תנאי שיצטוו. (ב) וא"כ לא מהני התנאי ודינו שהעשה קיים גם אם לא מקיימין התנאי, ובתנאי זו היפך מבחינה שבדרך הקודם, ולפי"ו נתינת הארץ היה דוקא על תנאי. (א) וכי מלוא יש זריעת שש שנים. (א) פי' דוקא שש שנים ולא בשביעית. (ב) אלא עשה בכלל על השכיחה ולא בפרטות. (ג) ואין שש שנים של זריעה הם שש שנים של זמירה, שאחרים הם. ומ"ש בדגן הולכים אחר לקיטה היא לאו דוקא (אלא אחר שליש) ונקטיה אגב יריקות, והעיקר שבת לומר שאין לנו הולכים בו אחר שנה שעברה שהחילה לחטט כמו בחילנות. (ד) וכי מלוא יש בה.

לֹא תִזְמַר
 חֲכִסָּה, וְזו
 שְׂרֹפֶכֶת צֹא
 קִצִּירְךָ. ל

בארץ ישראל
 המורות חת
 דעת רבנינו
 המשמשות ד
 תזמור לא ת
 לומר עריצי
 ומורותיה לכ
 חדש (שהיה
 כבר הוא כר
 כי אין שום
 פירוש המלו
 לברות (מ"י
 וקליפה: י
 בלי זרע, זה
 (ישע"י י"ד
 והענין מפר

והכוונה ו
 הבא מכי
 שזרעו בו
 שנה אחר
 כ"ע.) זו
 שבזה חת
 ודאי שתי
 שחשבות
 הזריעה,
 בדיוק שג
 פי כן וא
 הכחשה ו

קָא תַּכְסָּח: הַ יַת כְּתִי דְחֻצְדָּה קָא וּבְרַמְתָּ לָא תִזְמַר: הַ אֵת סְפִיחַ קִצְיִרְךָ

רש"י

לקט בהר

לא תזמר. שקוללין זמורותיה^(א). והרגומו לא תכסה, ודומה לו (ישעי' לג י"ג) קוליס כסוחיס^(ב), שרופה בלש כסוחה (ה' פ' י"ז): (ה) את ספיה קצירך. אפילו^(ג) לא זרעה והיא למחה מן הזרע

אומר שיטות הארץ מכל מיני עבודה, לזה אמר הכתוב פרטים, ואח"כ חזר וכלל שנת שנתון יהיה לארץ, והוא כמו כלל ופרט וכלל אי אחת דן אלא כעין הפרט (מ"ל), אבל מה שאמר הכתוב בפסוק ב' ושנתה "הארץ" שנת לה' אין ענינו לכאן, ששם עשה הכתוב הקדמה לשריף לנהוג שמיטה

בארץ ישראל בכלל, ואין פירושו שתשבות האדמה, אלא שישבתו יושבי הארץ: (ח) להשביח את הגפן, שאם לא יקטוף הזמורות תחן כל כמה בלתיחם רוב הענפים ויהמעטו בה הענבים, וזו מן העבודות ואסור לעשותה בשמיטה וביובל, ונראה דעת רבינו (מדאמר זמורותיה) שחיבת זמורה הוא מלשון זמורה, שענף אחד מן הגפן נקרא זמורה, והוא מתיבות המשמשות דבר והפוכו, כמו ודשנו את המזבח (במד' ד' י"ג) שפירושו יטלו מעליו את הדשן לא שיחנו עליו דשן, כלומר לא תזמור לא חטול הזמורות, ואמר שהאונקלוס אינו מפרשו כן שלפי דעתו הוא מלשון כריחה וקצירה, כמו (ישעי' כ"ה ה') לומר עריצים (רא"ם), ואין זה מוכרח, שאפשר שגם כוונת רבינו לפרש כמו האונקלוס שהוא מלשון כריחה, אלא שאמר זמורותיה לפרש הענין (נח"י), ויהיה אף שיהיה, רצון רבינו לומר שאין פירושו לא תזמור לא חטע זמורות ולא חעשה גפן חדש (שיהיה נשמע ששאר עבודות מותר לעשות בחרס) שהלא הכתוב אומר "כרמך" לא תזמור, הרי שהמדובר מכרס אשר כבר הוא כרס ואותו כרס שיש לך לא תזמור (ג"א), אבל לעיל כשאמר הכתוב ושם שנים תזמור כרמך לא פירש רבינו כלום, כי אין שום נפ"מ היאך חפרשהו ולא יכול ללמוד טעות, שפשוט הוא שנשש שנים יכול אחת לעשות כל דבר, ואם רצונך לידע פירוש המלה תקח אותו מאן, שלפי שהכתוב בא לומר שאפילו לכרות הזמורות אסור, הקדים ואמר שנשש שנים יכול אחת לכרות (מ"ל): (ט) כאן ראינו שחרגומו תכסת, אבל עדיין לא ידענו מה זה תכסת, לזה הביא ראיות שפירושו כריחה וקצירה: (י) רצון רבינו כאן לפרש ב' חיות ספיה קצירך, ספיה פירושו מה שלמח מאליו בלי זריעה, והיאך אפשר ללמוד בלי זרע, זה מה שאמר קצירך, וכאלו אמר מן קצירך פי' מנפילת קצירך, וכנראה שהוא מלשון חיבור וטפל ותוספת, כמו (ישעי' י"ד א') וגלה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב, כלומר תבואה זו נספת ויתוסף על קצירך של אשחקד (רמב"ן), והענין מפרש רבינו אח"כ במאמרים הנאים, ולפי"ו גירסא הנכונה ברש"י בעת הקציר קרוי ספיה, בלי חיבת "הוא" או כמו

אור החיים

והכוונה בזה ליתן עשה על אסיפת ספיה, כי לאו הבא מכלל עשה עשה, או ירצה להבטיח שהגם שזרעו הארץ שש שנים וכפי עזב הארץ כשזרעה שנה אחר שנה לא תחן כחה, וכמאמרם ז"ל (ב"ב כ"ע.) זרע שנה אחת ומוצירה שנה אחת וכו', שזכה תחן כחה אבל שנה על שנה ובפרט שש שנים ודאי שתכחש הארץ, ויאמר האומר הנה טוב מאד שתשבות הארץ באופן אחד בצדד שתחן כחה בשנה הזריעה, ואין לדבר זה גבול שתהיה שנה השביעית בדיוק שנת שנתון, לזה אמר שש שנים וגו' ואף על פי כן ואספת את תבואתה^(י) בגדר הראוי לה בלא הכחשה משנה לשנה, ואין לורך להוציא אותה בשנה

משני השש כי ילו ה' את הצרכה בארץ הקדושה, ואולי כי לזה גם כן נחזוון באמרו דבר ואמרת, דבר (כפשתה^(י)), ואמרת כי אדרבה מחנה טובה אני נוהן להם שזרעו השדה וכו' שש שנים זה אחר זה ולא תכחש הארץ מתח כחה בשנה מבלי שיזטרכו להוציר זולת שנה השביעית למנוח מלך. עוד יתבאר על דרך מה שאמרו בסנהדרין דף כ"ו וז"ל מכרו ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארנוגא, וכחבו החוספות ואם האמר משום ארנוגא היתירו לחרוש בשביעית דאורייתא וי"ל וכו' אי נמי י"ל דפיקוח נפש הוא ששואל ממנו ואין לו וכו' ע"כ, והוא מאמר הכתוב שש שנים וגו' ואספת וגו' פירוש

אור בהר

(טז) בבינו, ולא אמר את החטאה. (טז) דבר מלך שלטון.

76

אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם: ונתת

ג אם בקומי תהכון וית פקודי תשרון ותעבדון יתהון: ד ואתן

לקט בהיר

רשי

ז) כן הוא הגירסא ברוב ספרים, וגירסא הנכונה כשהוא אומר ועשיתם אותם, וגם לפי גירסא שלפנינו כוונת רבנו על תיבת וגו' שהוא ועשיתם אותם, שהלא הוא בעצמו מפרש גם זאת מצותי תשמרו על לימוד התורה (דלקמן), ופשוט שכן הוא, שכמו שחקתי תלכו אין לפרש על קיום המלות משום דכתיב לבדו ועשיתם אותם שהוא קיום המלות כמו כן זאת מצותי תשמרו אין לפרש על קיום המלות,

(ג) אם בחקתי תלכו. יכול זה קיום המלות, כשהוא אומר זאת מצותי תשמרו וגו' * כרי קיום המלות אמור, הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו, שתהיו עמלים בתורה" (ח"ט): ואת מצותי תשמרו. הו עמלים בתורה" על מנת לשמור ולקיים (ת"כ - ויק"ה), כמו שגאמר (דברים ה' א') ולמדתם שינוי נוסחאות * כשהוא אומר ועשיתם אותם

כלומר אומרם ועשיתם אותם מכריח לומר שכל חוץ ממנו בין בחקתי תלכו ובין זאת מצותי תשמרו פירושם עמל התורה (רא"ם): ח) ר"ל תיבת חקתי היא התורה הק' ששם כתובים חוקות המלך אשר פקד את עמו, ותיבת תלכו היא הלימוד, וזאת התיבת פירושו "בו" שתלמדו בו בתורה, ואמר "עמלים" ולא אמר לשון לימוד, כדי לפרש לשון הכתוב "תלכו" שפירושו שכל מקום שתלך, שם אתה בה בתורה, ואין לך מקום חוץ ממנה, וזה ג"כ פירושו של עמלים, כלומר הפך בה והפך בה דכלה בה ובה תחזי וסיב ובלה בה ומינה לא חווע, והכוונה בה שלא דוקא כשאתה לריך לידע דיניה והלכותיה היאך להתנהג אז ללמוד אותה, אלא לריך אתה ללמוד אותה אפילו בלי שום לורך רק משום שהם חוקות המלך ב"ה, עוד אפשר בחופן אחר קצת לשון ההליכה, שלריך אתה לדעת שכל מה שלמדת והשגת עדין באמצע הילוך אתה, ולא הגעת למחלתה ולסופה ועומק כוונתה, ואדרבה, יותר שישגי האדם יותר מצין וידע חסרונו, וזו היא הנקראת עמל ועורח (ג"א): ט) תיבת מצותי היא ג"כ התורה הק', ששם כתובים מצות אשר לזה מלך העולם ב"ה לעמו, והיא נקשר למעלה עו"ה: (ואת מצותי) שאמרתי שיהיו עמלים בו (תשמרו) יהיו שמורים בלך, ורצוני לומר שחוץ ממה שיהיה הילוך וכל עסקך בה חוץ מזה יהיו שמורים, ופי' השמירה בכוונת כדי לזהר עליו מלעשות עבירה וכדי לעשות מצוה (ד"ד):

אור החיים

ג. אם בחקתי תלכו וגו'. בתורה כהניס אמרו ז"ל יכול אלו המלות, כשהוא אומר זאת מצותי וגו' כרי המלות אמורות מה אני מקיים אם בחקתי להיות עמלים בתורה ע"כ, ועטם שקרא הכתוב עמל התורה חוקה, לך שיש בה מצוה אפילו ללמוד דברים שלמדם פעמים וג' והם ידועים אללו, כי חפץ ה' בעסק התורה חוקה חקק, ותמלא שאמרו ז"ל (קהלת רבה פ"ג) כי לעטם שולמוד האדם תורה צחק חמיד גזרה חכמתו יחברך שיהיה האדם לומד ושוכח, ועטם אומרם חקתי לשון רבים, ירמוז לצי' חורות תורה שצכתו וחורה שבעל פה, ומסורת חגיכה לשון יחיד שאין וא"י בין קו"ף לח"ו"י, לומר כי תורה שבעל פה היא כלולה בתורה שכתב ושם בנינה. עוד רמז באומרם חקתי

לשון רבים על דרך אומרם (יחושע א' ח') והגית בו יומם ולילה שלריך לקבוע עתים בתורה ביום ובלילה, והמסורת לשון יחיד כי ב' העתים הם ביום אחד. עוד ירצה כי לריך האדם בקיום מצוה התורה ב' דברים, הא' ללמוד לעצמו, והב' ללמד לאחרים דכתיב (דברים י"א) ולמדתם אותם את בניכם, ושנתתם וגו', לזה אמר חקתי לשון רבים ללמוד וללמד, לשמור ולעשותה כאומרם זאת מצותי תשמרו ועשיתם אותם. ועטם אומרם לשון הליכה, לומר שלריך לעסוק בתורה אפילו בהליכתו, על דרך אומרם (דברים ו') ובלכתך בדרך באהבתה ישגה חמיד וגו':

ב) ע"ד ירצה על דרך מה שאמרו ז"ל (ויק"ר ל"ה) בפסוק חשבתי דרכי וגו' שהיה

אור בהיר

א) וכאלו כתב בקמ"ץ חתת הקו"ף וחי"י"ק חתת החי"ו. ב) כוונת הלימוד תהיה לשמור מלא תעשה ולעשות מצוה עשה, ופי'

דוד חושב לעשו מעלמם אל ציה והרגילות בדבר, פירוש הליכתכם נ לרו

ג) ע"ד ירצה ר"ב

פשע רמז דרוש ס לכמה אורחין וש חקתי לשון רבים, ילך בהם בפירוש אלא

ד) ע"ד ירצה (משלי

רמב"ם צפרק ג' דעות) וז"ל ישים

כדי שתהיה וכו' וישתכל בחכמות

ימיו עובד ה' ע' בחקתי תלכו צב

באכילה וכו' צב

ה) ע"ד יחבאו (ל"ד

לפרש בה ולדרג ותיק יחדש בדרג

שאת ככל אשר באומרם אם בחק

תנאי הוא הדבר יהיה מגלה פנים

את העמא, ועו העבור, והוא מ

עיס בתורה שלא

אומרם זאת מצותי ת להשמר מה שצויתי ל

מִקְרָבוֹן בְּעֵדְנָהוֹן וְחַתָּן אֶרְעָא גִשְׁמִיכְם בְּעֵתָם וְנִתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ

רש"י

לקט בהיר

אוחס ושמתם לעשותם: (ד) בעתם. בשעה שאין (י) מביא ראיה מפסוק זה על כל מה שאמר עד עתה, שהכתוב הזה אומר ב' דברים, שיש לימוד סחם ויש לימוד שנקרא שמירה והוא כדי לעשותם, ואחר כל זה אמר הכתוב ועשיתם אותם, זו העשיה בפועל כל מצוה ומצוה כשחבא לידך, ולפי מה שאמרנו יש טעם נכון למה שינה הכתוב לשונו שאלל העמל קורא את החורה חוקה ואלל השמירה קורא אותה מצוה, שהחוקה ענינה שכבר ידעת מה עליך לעשות רק טעמה ועמקי סודותיה נעל ממך ואחיה עמל ויגע וטרח לילך בה מחיל אל חיל לעומקה, משא"כ לימוד המצוה פירושו שרואה אתה לידע מהותה ואיכותה מה היא שנטויות בה כדי לשמרה

אור החיים

בחקתי שהיא גזירת המיתה שחקה ה' שאין מיודו מילי"ה) אם תלכו בהם שכל יום יאמר למחר ימות בזה ודאי ואת מלותי תשמרו ועשיתם אותם:

מ"ג) ע"ד יתבאר על דרך מה שאמרו בפרק השוכר את הפועלים דף פ"ה במעשה ההוא מרבנן שאמר לו אליהו סימן להכיר כסאו של רבי חייה בהליכתו מגן עדן של מטה לשיבה של מעלה שהיה עולה מעלמו ולא היה לריך למלאכים להעלותו כשאר הנדיקים, וזה השגתו היחה צאמנעות שהחלוחו נמרץ בעסק החורה לעלמו ולאחרים כאמור שם, והוא מאמר אם בחקתי תלכו פירוש צאמנעות שהחלוחו צחורה ללמוד וללמד כרמוז בהיבה בחקתי"ה), תלכו פירוש מעלמכם כרבי חייה ולא תערכו למלאכים להוליך אתכם:

ד. ונתתי גשמיכם. לריך לדעת אומרם ונתתי בוא"ו המוסף ולא קדם לזה יטוד אחר"ה), ולמה שכתבתי בפירוש אם בחקתי שיש גזירה בהיבה תלכו לומר ונתתי בחוספת וא"ו, גם יתישב מה שיש להעיר עוד, כי מפשט הכתוב משמע ששכר עסק החורה והמנחה עשה ולא תעשה הוא ונתתי גשמיכם, אם כן שכר מצוה בעולם הזה הוא וילא אדם נקי משכר עבודתו, ובמה שדקדק לומר ונתתי בחוספת וא"ו העיר אותנו שקדמו יעודים אחרים לעולם הזה, והם מה שרמזתי בפסוק אם בחקתי תלכו. או יאמר ללד

וְנִתְנָה הָאָרֶץ וְחַתָּן אֶרְעָא גִשְׁמִיכְם בְּעֵתָם וְנִתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ (כ"ה י"ט)^א):

אור בהיר

וכו'. גר' אפי' אינו חייב מיתה, אם כן היא חוקה. גר' לשון רבים. גר' והיל"ל אתן וגו'. גר' פ"י בכתב. גר' כאומרם ונתתי. גר' ולא אמר ונתתן גשמיכם. גר' לשון רבים, ולא אמר ונתתי גשם. גר' שם פ"י יבולה ופריו כל הקצוב

וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פְּרִיֹו: הַ וְהַיָּשׁוּב לָכֶם
דִּישׁ אֶת־בְּצִיר וּבְצִיר יִשָּׁיב אֶת־זֶרַע

עֲלֶיָתָהּ וְאֵינָן חֲקָלָא יִתֵּן אִפְּהֵי:
הַ וְיַעֲרַע לְכוֹן דִּישָׁא יִתֵּן קִטְפָא
וּקִטְפָא יַעֲרַע לְאִפּוֹקֵי בְּרַ זֶרְעָא

לקט בהיר

רש"י

דרך בני אדם ללכת, כגון (בלילי רביעיות) ז' בלילי
שבתות (ת"כ - חגיגה כ"ג) (ובלילי ימים טובים): ועץ
השדה. הן אלני סרקיס, ועמידן לעשות פירות
(ה"ס): (ה) והשיג לכם דיש את בציר. שיהא
הדיש מרובה ואחס עסוקים בו עד הצלירי, ובצליר

לעת הצורך (ג"א): (יא) ברוב ספרים לא גרסין לה, רק
בלילי שבתות, ובקצת ספרים איחא ג"כ ובלילי ימים טובים,
ולפי"ו בהכרח פירושו שאז יושב כל אחד בנימו ואינו עוסק
בשום דבר חול להיות משוטט בחוגות, ולזה הוא אז בעת
שאינו לטורח בני אדם, אבל לפי גירסא בלילי רביעיות
ובלילי שבתות אין לומר טעם זה שהרי לילי רביעיות פירושו

לילה השיך ליום רביעי בשבת, וכן הוא בגמ' חגיגה, ופירש שם רש"י בלילי רביעיות ובלילי שבתות דאין טורח לבני אדם
לחינם הולכים לזרכים בלילי רביעיות מפני אגרת בת מחלת בפסחים עכ"ל, ופירושו דאיחא בפסחים קי"ב: י"ח דיבוא
מלאכי חבלה יוצאים בלילי רביעיות ובלילי שבתות ובראשן אחת שמה אגרת בת מחלת ויש להם רשות לחבל, ולזה מועטין
עלמן בני אדם מלאכה, והגירסא הנכונה רק בלילי שבתות מפני צ' טעמים, חדא שסכנת המזיקין אינו רק ביחיד, אבל לשני
בני אדם אין מזיק ולג' אין נראה להם המזיק כלל, והשנית שאין דבר זה נוהג בזמן הזה, והיה זאת רק מימות ר' חנינא בן
דוקא עד אביי, שאב"י דמה וגירסא אותם מן הישוב לגמרי כדאיחא שם בפסחים, אבל בשום אופן אין פירושו בעתם כשהעולם
צריך לגשמים, כי זה פי' גשמיכם בכינוי גשם שלכם, כלומר מה שאחס לזרכים, ועוד כי פשוט הוא, שהלא אם אין החבואה
צריך להם קללה הם ולא ברכה (מהרש"ל), ועוד אם הכחוב אומר שיהיה חבואה בשפע שישיג דיש אח צליר וכו' מה נפ"מ
מחי יהיה הגשם, וכל ענין הגשם מיותר לא רק חיבת בעמו, אלא ודאי ברכה בפני עצמו היא (ג"א), וכן בפ' עקב בפ'
ונחתי מטר ארבעים בעתו פירש"י כן משום הני טעמא גופא, ובש"ס כתוב לאמור ח"ל: כדאמרינן בערבי פסחים דף קי"ב
משום דבעתם קאי חלעיל דכתיב בסוף פר' בהר את שבתתי השמרו ודרשין סמיכות עכ"ל, הנה הסמיכות מה שדרש היא
מדעת עצמו ולא נמלא כן בערבי פסחים: (יב) פי' ריקים מצלי פירות, אנשים ריקים (שופ' ט' ד') מתרגמינן גברין
סריקין, ורבים בלשון חז"ל, ודייק חיבת "השדה" המיותר שהיה די לומר והעץ יתן פריו כמו בכל שאר מקומות או עץ פרי,
ודאי שפירושו עץ השדה שהוא הפקר ולא עץ הגן או פרדס (רא"ם), ואמר עמידן לעשות פירות, שלא יקשה לך, הלא
מימות עולם לא שמענו שיהיה כן, לזה אמר שאה"נ ברכה זו יקויים לעמיד המקווה צ"א (במ"ח), או אפשר שרנונו בזה
ליישב חיבת פריו, אם הם אילני סרק מה זה פריו בוא"ו, הלא אין להם פירות, לזה אמר שפי' פריו מה שפחידן לעשות
(מ"ד): (יג) סדר העבודה בשדה הוא עו"ה: אחר שנקצר החבואה, דהיינו השעורים ניטן והחטים נסיון דשין אותה,
והוא שחובטין השבלים להוציא הזרע מן הקשין ונפרד הקש לבדו והזרע לבדו, זו הנקרא דיש, ועושין מן הזרע כרי גדול
ומניחין את הכרי בשדה בגרון לייבש עד קודם הגשמים שהוא תשרי, וזוה נשלים עבודת החבואה שנשדה, ומן הצליר הוא
חדש תמוז, צליר נקרא קצירת ענבים מן הגפן ועשיית היין, ובתחילת חדש השון היא עת הזרע, דהיינו אחר שהכניסו
החבואה לבית וקודם שבאו הגשמים חורשים את השדה חורעין אותה לחבואה חדשה, ואמר הכתוב שישיג עבודת הדיש את
עבודת הצלירה, דהיינו שחגיע עד תמוז, ולזרכים מיד אחר הדיש להתחיל לצבור ענבים, וזאת תגיע עד תשרי עד התחלת
הזריעה, ואמר רבינו שזאת תהיה מחמת רוב החבואה והיין, לא מפני שהיו ערודים נדברים ועסקים אחרים עד שעת
הצליר, שזו קללה היא ולא ברכה (רא"ם), גם לא מפני שהחבואה נחאחרה להתבשל שזו קללה ולא ברכה (ג"א), גם

אור החיים

ה. והשיג לכם דיש וגו' (יג). זו ברכת החבואה (צ"מ מ"ב). הכה למוד את גרנו יאמר יחי רלון
אחר שנחלשה, כדרך אומרם ז"ל וכו', הכי כי יש ברכת ה' אפילו אחר שעשוי גורן,

אור בהיר

כחה. (כב) הלא כבר אמר יכולה כל כחה, א"כ מה מוסף ברכה בה.

ותיקלון
ותיתבון
העסקו
לשבע
(ו) ונתה
שינוי נוסחא
מה שמאל
אחר הקליר
וירגיש שני
וכוא אומ
גבול זה,
וט
ואכלת
קומעה וי
ימשך לכם
טובים ומז
יעלרו כח
אכילה מן
אומרם ז"ל
אומרם ואכ
כך שאפילו
לומר לחמכ
אלא הלחג
שביעה. עו
אכילה גם
שיאכלו לחג
ויקום. עוד
כאומרם בני
הפירות, וכ
ממנו ומרג
שאלן שומן
סג שפ"י
לשבע אחר שו

וּתִיבְיוֹן קְחִמְכוֹן קְמַשְׁבַּע וְאִכְלִיתֶם לַחֲמֶכְכֶם לְשִׁבְעַ וַיִּשְׁבַּתֶּם
וּתִיבְיוֹן קְרַחְצֹן בְּאַרְעֵכוֹן: וְאִתֶּן
לְבִטַח בְּאַרְצְכֶם: שְׁנֵי וַיִּנְתַּתִּי שְׁלוֹם

רש"י

לקט בהיר

תעסקו* עד שעת הזרע (ה"ס): ואכלתם לחמכם
לשבע. אוכל קמעה"י והוא מתברך במעיו"י (ה"ס):
(ו) ונתתי שלום. שמה תאמרו הרי מאכל והרי
שיטו וסחאז * תתשקו.
מה שתאכלו יהיה לשבע (רא"ם): טו ר"ל זו ברכה שלישית במצוה, א' ונתנה הארץ יכולה, ב' והשיג לכם וגו' פי'
אחר הקלירה תבוא ברכה במצוה שיתרצה מעלמו כמו שמן של אשת עובדי, ג' במעים יתברך שהוא יאכל שיעור כבינה
וירגיש שביעה כאילו אכל כמה בימים (אודה"ח), ולורך גדול יש בברכה זו, כי מחמת רוב השפע יולד חשש שיאכלו אכילה

אור הדברים

והוא אומרו והשיג לכם דיש שיתרצה הלומח עד
גבול זה, ועיין מה שפירשתי בפרשת צהר בפסוק
ועשה את המצוה (כ"ה כ"א):
ואכלתם וגו' לשבע"י. זו ברכה המזון צטן
כאומרם ז"ל (תורת כהנים) אוכל
קימעה ומתברכה במעיו. עוד יראה לומר שלא
ימשך לכם דבר הרגיל להיות צבני אדם כי ירבה
עובם ומזונותיהם שמתמלאת האוחס בזה ולא
יעלרו כח למיכל לשבעה, אלא ואכלתם לשבע,
אכילה מרובה כדי שביעה. עוד יראה על דרך
אומרם ז"ל (מגילה ז'): רווחא לצסומי שכיחא, והוא
אומרו ואכלתם וגו' לשבע שיהיה לחמם ערב כל
כך שאפילו יהיו שבעים יאכלוהו"י. עוד דקדק
לומר לחמכם שאינם לריכין לפתן ללפת זו את הפת
אלא הלחם לצדו ערב לנפש לאכול ממנו כדי
שביעה. עוד יראה על פי דבריהם ז"ל (גיטין ע')
אכילה גסה הוא סס המוח לגוף, והבעיה ה'
שיאכלו לחמם לשבע אפילו יהיו שבעים יאכלו ולא
יזיקום. עוד יראה ללד שיש בפירות שיש בהם שומן
כאומרם צמסנה (סוטה מ"ח). טעם הפירות ושומן
הפירות, והנה כל האוכל שיש בו שומן אדם אוכל
ממנו ומרגיש צבדי שביעה מה שאין כן כל אוכל
שאין שומן בהם שיאכל אדם וממלא צטנו אין הרגש

אור בהיר

בג) שפי' "ועשת" שהנרצה תעשה את המצוה לרוב. בד) מה זו ברכה, פשיטא שאם יש להם שיאכלו לשבע. סד) ופי'
לשבע אחר שבע. בו) מה קשר יש לברכה זו לברכות שלפניו שכולל אותם בפסוק אחד. בז) והוא מיותר, וכי יש לשבת צטח
חון לארצכם. בח) בקשר עם מה שלפניה.

גרו עליו דברי
שלמן יוצאין יד
רה. כך שמעתי:
חמי (מהלם קו)
גור ויאלכו זכתי
קיא צואה.
יה זואה, דכתי
אמר לו: בצי
לא הזכירו שמו
זוא על השלמן:
בר אצי זה
פני הו. מיד
רה נקרא שלמן
יש אומרים
זא הוא יואה,
זן שלם אמות,
לא אמות, כמו
לש כנגד תורה
ואמרי לה
למוד, שצריך
לשלמן, וזו
לפני ה, כך
צהרך בדרך

יה ארץ טובה
ז וכו'. גם על
ז המון לדברי
ז בך. דואלי
המורה. ומילי
לצבות ולשון
עליהם כאילו
צ"ה. מפורס
זכ וכו'. וכ"כ

שלחנות כולם
הצואות ר"ל
גם אלה ביון

לפי הגרסא נ"ל
זכר על שחיה

לחלום אבול
למקום זואה
קום, ר"ל שאין
ז כהנים
ז אובלן ובעלים
ז לעבודת ה':
ה"ק דשלמן
ז אמרין ושה
ז"ח ין, דגוס
זעור צלילה נמי
זיד, או מהלך
ז מושב בעגרת

ז כון של אמת

יחיד. ומחשב נלבו דברי הנאי: הרי זה מתחייב
בנפשו. לפי שיליה הוא זמן למיזיק, והמהלך בדרך
יחיד הוא נכונה מפני הלכטים וכמה פגעים רעים,
ואם היה מחשב בדברי תורה היטה משמרתו:
ה עור מלכות. משא מלך
זכרים: דרך ארץ. עמל
ועזרת הפרנסה, לפי שאלאכמו
מהנכרת: הפורק ממנו עור
תורה. האומר קשה עולה של
חורה ואינו יכול לכוכלה:
ז עשרה שהיו יושבין בדין.
גסימין: בעדת א"י. ואין
עדה פחומה מעשרה, שנאמר
במרגלים (במדבר יד) על מתי
לעדה הרעה הזאת, ילאו יהושע
תנניה אומר, עשדה שיושבין ועוסקין בתורה, שקינה שרונה
ביניהם ז, שנאמר (תהלים פב), אלהים נצב בעדת אל יי.

נמדרש שמואל על לשון הר"ג דגרס ומפנה ול"ג
והמפנה. וכח עור בשם החסיד ז"ל שטעות הוא שפול
בספרים שכתבו והמפנה כי לא ימנע או הנעור מפנה
או לא. אם מפנה היינו המפנה, ואי לא למה יחייב.
ולית נגר דיפרקיניה ע"כ. ובשם
הרשב"ם כתב הנעור צלילה ואפי'
צבית והמהלך בדרך צלילו ציוס.
ובשניהם ציחדי עסקינן. אבל אין
גורסין הנעור צלילה יחיד.
ומסמכן לפי שמוזקין פוגעים בו.
ע"כ. ולדבריו יש לקיים גרסת
והמפנה. וכן לפירוש הר"ר
מנחם שבמדרש שמואל ואין
להאריך ונדרך חיים עשה
לגירסא זו עקרית ומפרס הנעור
צלילה נזוק דלא אבוי ליליא אלא
לשיחא. או לגרסא. כדלמדין
צעירוצין (דף ס"ה). והמפנה לבו

לעולה ואפי' ציוס. וכלומר שהוא נמשך אחר הבעלה ומבקש הבעול אבל הנעור צלילה היינו אפי' שאינו מבקש
הבעול כל שאינו יסן או לומד או עוסק במלאכתו של תורה שאין עמה מלאכה סופה בעלה. ולגרסת ומפנה לרץ
לחוק דהא דלא קאמר רק והמפנה לבו לבעלה. משום דאי הכי הוה משמע שפנה לבו לבעלה כדי שישך.
ע"כ. ועיין מה שכתבתי במשנה ס': ה עור תורה. התמדת הקרויה. הרמב"ם: מעבירין ממנו וכו'. לשון
הרמב"ם ואמרו תרות על הלוחות. חירות על הלוחות ר"ל החירות מולדות הזמן. ועניני המלכים. למי שמקבל
ועושה מה שכתב על הלוחות. ע"כ. וכח נמדרש שמואל בשם הרב מתתיהו הירחי שהרמב"ם גורס שנאמר (שמות
ל"ג) חרות על הלוחות קרי חירות ע"כ. ונמצא לשון זה בצריחא דשנו חכמים: וב"ה הפורק ממנו עור תורה.
פירש הר"ג האומר קשה עולה של חורה ואינו יכול לכוכלה. ולא דמתחייב נפשו דלעיל במפנה חמור מומתין
עליו עול דהכא בפורק דודאי ליתא אלא דמתחייב נפשו דאמתי היינו אם יפגע בו לפגעים או מוזקים מתחייב
נפשו. ודמו היה נדרס מעלמו. כמו וך את דמכם לנפשותיכם אדריש (גראשי טו) כדפירש"י שם אבל אפשר שלא
יארעו כל רע. אבל הכא נומתין עול וכו' ולא יוכל מלט משא* עוליס הללו. נראה לי: ז עשרה שיושבין
ועוסקים בתורה. לשון הר"ג עשרה שהיו יושבין בדין גסימין. וכן מצינו עשרה דעיין בדברי ערסין. כדחנן ברבי
סנהדרין. ושנים ואחד כשקבלו עליהם. אי נמי יחיד מומחה. ע"כ צפי הר"ג. ועיין לקמן:

ציונים
ה כל המקבץ מ"ו
עור תורה. מדרש פי'
מוקם פי' י"ט: ורשורה
שיושבין ועוסקין
בתורה. פי' נזות ו'
ע"ה ועי' הטעם מוק'
סוכה י"ג ע"ה ד"ה
בשם שמה אגד:

שינויי גוסמאות
ה מבבירין ממנו. נתיב
שלם... העלוי. נותין
ע"ה. נמתי' ונתי' שלם
גורין. ו נכזור פט"ו
כח: נכפריס (מדרש)
אזריס נכח מקדמת לו
השטת השטת. ס' י"א.
ר חלפתא איש בפר
נכזור פט"ו ר' חלפתא
כן דוסא איש בפר וזכ'
כדוריס אשר לפינו.
בשרה שיושבין. ב"ק
... שהיו יושבין. בתורה.
ב"ק ברבא תרה.
שכינה (שריה). ב"ק
השכינה וליא.

חידושי הגר"א
ה כל המקבץ כו. עור
מלכות. כתיב נפיה
דמיזין (וי' כ"ה) הוח
פל הלוחות חרות מליות
ואתח נפין דנכא כהלא
(י' כ"ה) דתלו חפס חפס
מלן וגי' פ"ס. ובר
ד"א. כתיב נפיו דנרת
ל"ה י"ג) מן שדאל
עשים וגי' שאלח ועמדו
זכר ועי'. וב"ה הפורק
כה. כתיב (ש' וטו) וימתן
שין עשים כו' שאלח
ואספת דין וזל טר אלא
כו' שאלח ונכח וגי'
ר"ל כתיב חת אשר וגי'
וענת הרי עול מלכס
ועול ד"ה ונכח ואספת
כ"ל.

זרע יבחק
(ש"ך לעז ג'ג'ג)

ד שמה הניעור ב"ל"ה
והמהלך בדרך יחיד
והמפנה לבו לבעלה
הרי מתחייב בנפשו.
נראה שהמפנה קאי
לדליל. וערסא ומפנה
מק. וה"פ היעור צלילה
והמהלך בדרך יחיד
מתחייב בנפשו. איתמי
במפנה לבו לבעלה אבל
אם עוסק בחורה לא
דחורה מניח ופולו של
חוקי וזל דלמדין בנמח
אל תניו בדרך. אל
מתפקד דבר הלכה הא
מסק דהיינו דבר מין אבל
למגד ח"סין. והנה סובר
לחא דבמחיתא דקדוש
לחא מ' מחינות
מחיתא דקדוש ב"ק
הא ומחיתא דמ"ט
מחיתא דקציה מן לית

9

משנות צבר תנוך

בעזרת השם יתברך ויתעלה

ספר

בית שמואל אחרון

על התורה

דרושים נפלאים, מפרש מסולאים, ציצים ופרחים, על סדר
פרשיות התורה ערוכים, בפנים מפנים שונים, יקרים מפרש
ואדרכמונים, גם תוכו רצוף אהבה, דברי מוסר ותוכחה רבה,
מספרים כבוד אל וקדושתו, לעורר את האדם לאהבתו ויראתו.

מלאכת שמים

מהגאון הגדול המפורסם בדורו

רבי שמואל זצלה"ה

אב"ד דק"ק פוזנא

בעל שו"ת בית שמואל אחרון

נדפס בשנת תקס"ו ע"י המחבר

ואח"כ עוד כמה מהדורות

וכעת יוצא לאור מחדש מוגה ומנופה מרוב השיבושים

שנפלו במהדורות הקודמות

בתוספת מראי - מקומות ומפתחות ע"י

דוד יואל ווייס

נכד המחבר

פעיה"ק ירושלים ת"ו

שנת תשנ"ד לפ"ק

11

לפי שנאמר לא ימוש ספר תורה הזה מפיק, יכול דברים ככתבן, ת"ל ואספת את דגך כו', רש"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה כו' תורה מה תהא עליה, אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים. והקשו תוס' דלעיל מוקי ואספת דגך בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, והכא מוקי להאי קרא שאין עושין רצונו של מקום. ועיין בתוס' מה שחירטו.

ועיין בספר פרשת דרכים (דרוש בא) מה שחירך. ועוד הקשה בספר פרשת דרכים, דבפרשת ואהבת (דברים ו, ה) כתיב בכל מאודך, ובפרשת והיה אם שמוע (שם יא, ג) לא כתיב בכל מאודיכם. וחירך דגמרא (ברכות סא ב) דריש בכל מאודך יש לך אדם שממונו כתיב עליו מגופו. וביחיד מנינו זה, אבל רבים לא מנינו שיהיה שוטים כל כך דיאהבו ממון יותר מגופו. אבל קשה הכל טעמא מאי, מדוע בפרשת ואהבת כתיב לשון יחיד וכתיב בכל מאודך, ובפרשה שנית מדוע כתב בלשון רבים ולכך לא כתב בכל מאודך.

ונראה לי לפרש עפ"י מה שאמרו חז"ל (סנהדרין צב ב) אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה או לעמל מלאכה, כשהוא אומר אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה. ועדיין איני יודע אם לעמל תורה או לעמל שיחה, כשהוא אומר לא ימוש ספר תורה מפיק הוי אומר לעמל תורה. והוא תמוה דמאי הוה אמינא דאדם נולד לעמל מלאכה, יותר היה טוב לו שלא נברא ולא היה צריך למלאכה. וגם מה דמסיק לעמל שיחה הוא תמוה מאד.

7 ונראה לי לפרש זה, וקודם אפרש פסוק בפ' בחקותי (כו, ג) אם בחקותי חלכו ונחתי

גשמיכם בעתם. ופירש רש"י יכול זה קיום מצות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו הרי קיום מצות אמור, ומה אני מקיים אם בחקותי חלכו על מנת שיהיו עמלים בתורה. ועיין בספר כתנות אור מה שפירש בזה, מדוע דווקא על עמל תורה יש שכר הזה. ופירש דהנה איתא במס' ר"ה (ו) עיני ה' אלקיך זה פעמים לטובה פעמים לרעה, הרי שהיו ישראל לדיקים בראש השנה ונגזרה עליהם גשמים מרובים, לסוף חזרו בהם מוריד אותם שלא בזמנם. והנה איתא בגמרא (סוטה כא א) עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה. וזה שאמר אם בחקותי חלכו שיהיו עמלים בתורה, ואז ונחתי גשמיכם בעתו שלא יורידם שלא בזמנו, דאין עבירה מכבה תורה.

→ ואני אמרתי לפרש, עפ"י המשנה (אבות פ"ג מ"ה) כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ. ויש להקשות דהא שכר מצוה זהאי עלמא ליכא.

ונראה לי לפרש דהנה אנטו רואין שניטל השפע, ועול מלכות ועול פרנסה ודרך ארץ, והקב"ה טוב ומטיב ורב חסד. ונראה לי לומר דזה חסד מאת הבורא ית"ש, דאיתא במשנה (אבות פ"ב מ"ב) יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון. דאדם שהולך בטל עובר עבירות, ותלמוד תורה ודרך ארץ משכחת עון. לכך אם אדם מקבל עליו עול תורה ומשכח עון, אין לו עול פרנסה. ואם אין עוסק בתורה ואין לו לשכח עון, הקב"ה ברוב חסדו נותן עליו עול פרנסה ועול מלכות, כדי שיגיעה זה ישכח עון ממנו. וזה טעם המשנה כל המקבל עליו

עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות, לכיון דעול תורה משכח עון ממנו והקצ"ה טוב ומטיב, לכן מטיב עמו שלא יהיה לו עול מלכות ועול דרך ארץ. וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ, כי כשפורק עול תורה ואין לו יגיעה לשכח עון, הקצ"ה ברוב חסדיו נותן עליו עול מלכות ועול דרך ארץ כדי שישכח עון.

וזה פירוש הגמרא אדם לעמל יולד. דהנה איתא בגמרא (קידושין לט ב) ישב ולא עבר עבירה ונותנין לו שכר כאילו עשה מצוה. והנה אם אדם עוסק במלאכה משכח לו עון, וזה פירוש אדם לעמל יולד אינו יודע אם לעמל תורה שיעשה מצוות, או לעמל מלאכה שישכח עון, ויהיה ישב ולא עבר עבירה ויתן לו שכר כעושה מצוה. לזה אמר כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוא אומר לעמל פה. ועדיין אינו יודע אם לעמל שיחה או לעמל תורה. דהנה הגמרא פריך בקידושין, ישב ולא עבר עבירה, הא תנן כל העושה מצוה אחת. ומתוך החס שבא לידו דבר עבירה וניצל ממנו. ובכל עבירות לא שייך ישב ולא עבר עבירה, דאולי לא בא לידו דבר עבירה. אבל בלשון הרע מצוי בכל יום לחטוא, כמ"ש דוד המלך ע"ה מי האיש החפץ חיים נלוצ לשונך מרע, וכן שלמה ע"ה הזהיר על לשון הרע. ואם כן צפה הוא חמיד ישב ולא עבר עבירה, דחמיד בא עבירה לידו. לזה אמר אין יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, שייגע עצמו שלא ישיח שיחה בטלה. לזה אמר כתיב לא ימוש, דעיקר הוא ללמוד תורה שיעשה מצוות, ולא להיות יושב שלא לעבור עבירה.

וזה פירשתי הפסוק אם בחקותי תלכו, ר"ל שיהיו עמלים בתורה, וכיון דאחם

מייגעים בתורה יגיעת התורה משכח עון, ולכך מטיב הקצ"ה בכל מיני טובות טוב הוא ומטיב לכל, ואין צריך לייגע אותם ביגיעת מלכות ודרך ארץ.

ועפ"י זה יש לפרש גמרא ברכות לתוך קושיות חוס', דר' חנינא בר פפא מוקי קרא ואספת דגנך בזמן שישראל עושין רעונו של מקום, ורשב"י מוקי לקרא ואספת דגנך בזמן שאין עושין רעונו של מקום. ונראה לי לפרש דהכי פירושו, דהנה יש שני מינים לדיקים, אחד בלדיק שאין עובר עבירה ונותנין לו שכר כעושה מצוה. ויש לדיק שעושה מצוות ועי"ז לדיק הוא. וזה פירוש הגמרא, דר' חנינא בר פפא רמי כתיב ולקחתי דגני בעתו, וכתיב ואספת דגנך. ומשני דקרא ואספת דגנך מיירי בעושי רעונו של מקום, דהיינו אם יושבין ואין עוזרין עבירה ונותנין להם שכר כאילו עשו מצוה, לכך נקרא הדגן שלהם.

ולקמן גבי רשב"י הכי פירושו, כתיב ועמדו זרים ורעו לאנכם, וכתיב ואספת דגנך. ומשני כאן בזמן שישראל עושין רעונו של מקום, דהיינו ע"י מצות עשה עושין רעונו של מקום. וה"פ כאן בזמן שישראל שעושין דהיינו ע"י מעשה עושין רעונו של מקום, וכיון דעובדים ה' על ידי מעשה ואם יהיו טרודים במלאכה יצטלו מעבודת הבורא, על כן הקצ"ה פורק מהם עול מלאכה ועמדו זרים ורעו לאנכם כדי שיהיו לבם פנויים לעבודת הבורא ית"ש. כאן בזמן שישראל אין עושין רעונו של מקום, דהיינו שעובדין השם שאין עושין עבירות, ובהו הוא רעונו של מקום דהו כאילו עשה מצוה, ואז הקצ"ה נותן עליהם עול מלאכה, דע"י יגיעת מלאכה יזכרו יותר

שלא יעברו עז כיון דאין עובדי ואם כן טוב ל ומתוך ק רבוזה יש לתוך מדוע לז כלל מאדכס. לשון יחיד, וצפ דהנה רש"י ז" פירש בפסוק נ רש"י ז"ל עשו אותם נפשות ציו לו והכתוב קורו לאל אחד. ויש ל לא ונראה דהנה א והנה דז כמוהו. אך דאין כך אל זר איזה אומר זה יזר ה עושה בעולם ה ית"ש, ובכל עש להנחת עצמו, דא הבורא וגם עובד בקיבת פרנסה ו לו פרנסה, אם לעצמו. וצריך לו ית"ש לזוה לעב לעבוד הבורא. ו מצות הבורא, וי חצירו כמוהו וליו לחצירו כמוהו, דאזוב חצירו נ

בעוה"ש"ת

ספר

יד שלום

על התורה

חלק שני

ויקרא - במדבר - דברים

חידושים וביאורים, על פרשיות השבוע נאמרים
 אשר הנני ה' בחמלת ה' עלי בזכות אבותי נבנ"מ ולל"ה

ישכר דוב פריעדמאן

שנת תשס"ד לפ"ק

בהר

7 וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה, פירש"י מה ענין שמיטה אלל הר סיני, והלא כל המצוות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני, כך שנויה בחורת כהנים. ודקדק באור החיים הקדוש דאכתי הקושיא במקומה עומדת למה הזכיר הר סיני במצוה זו, ואם כדי ללמד שכל המצוות נאמרו כללותיהן ופרטותיהן מסיני, עדיין יש מקום לשאלתינו, מדוע לימד ענין זה דווקא במצוה שמיטה ולא במצוה אחרת.

ב) ושבתה הארץ שבת לה, פירש"י ז"ל לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית, ויש להבין לאיזה ענין הוקש מצוה שמיטה לשבת בראשית.

ג) שש שנים חורע שדך ושש שנים חזמור כרמך וגו', ודקדקו המפרשים וכי מצוה הוא לעבוד שש שנים, הלא העיקר הוא לשבות בשנה השביעית, ומדוע קאמר שש שנים חורע וגו' בלשון ציוו.

ואפשר לומר על פי מה שכתב בבית שמואל אחרון (בפרשתן) לפרש המשנה (אבות פ"ג מ"ה) כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועל דרך ארץ, וכל הפורק ממנו עול תורה נוחנין עליו עול מלכות ועל דרך ארץ. דהנה אנטו רואים שניטל השפע והלא הקב"ה טוב ומטיב ורב חסד, אך האמת כי זהו חסד

מאת הצורה ית"ש, דאיחא במשנה (אבות פ"ג מ"ט) יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון, דאדם שהולך בטול עובר עבירות, ותלמוד תורה ודרך ארץ משכחת עון, לכך אם אדם מקבל עליו עול תורה ומשכח עון, אין לו עול פרנסה, ואם אין עוסק בתורה ואין לו צמח לשכח עון, הקב"ה ברוב חסדו נותן עליו עול פרנסה ועול המלכות, כדי שיגיעה זה ישכח עון ממנו, וזה כוונת המשנה כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות, דכיון דעול תורה משכח עון ממנו והקב"ה טוב ומטיב, לכן מטיב עמו שלא יהיה לו עול מלכות ועול דרך ארץ, וכל הפורק ממנו עול תורה נוחנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ, כי כשפורק עול תורה ואין לו יגיעה לשכח עון, הקב"ה ברוב חסדיו נותן עליו עול מלכות ועול דרך ארץ כדי שישכח עון, עכ"ד.

ולפי זה יש לתח טעם על מה שהזמין הקב"ה מן במדבר ארבעים שנה ולא היו צריכים לעבוד עבודת שדה וכרם, כי דור המדבר תורה חדשה קבלו מן השמים והיו עוסקים בה זיגיעה רבה, על כן על ידי היגיעה הזו היו משכחים עון, וממילא לא הוצרכו לעול הפרנסה כדי לשכח עון.

ובזה יש לפרש מאמר הכתוב (שמות לה ב) שש ימים תעשה מלאכה וציום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה, ודקדקו המפרשים וכי בששת ימים מצוה לעשות מלאכה, גם יש לדקדק בלשון שבת שבתון יהיה קודש, דהול"ל וציום השביעי יהיה לכם קדש שבת לה, ולהנ"ל

יחכן לומר כי בששת ימי לעבוד ולקבל עליו עול דו ישכח עון ממנו, אבל צו אם כן יש חשש שיבוא וציום השביעי יהיה לכם בלשון כפל שבת שבתון כ מיוחדת שלא יבוא לידי נ עול דרך ארץ, לזה אם שהשבת יהיה מקודש לה ויגיעת התורה משכחת אזוהרה יותר לעסוק בצ המעשה, וכמו שאמרו חז" לא ניתנו שבתות אלא לע וברברים האלה יש ש נאסר בשג שדה וכרם, ואם כן אין שיכח עון מהם, על כן השביעית במדה יתירה ומטעם זה אמר הכתוב וגו' בלשון ציוו, כי בא בעבודת שדה כי על יד חז"ש רש"י ז"ל ושבתה ה' כשם שנאמר בשבת בראשית צריכים ציום זיגיעה כדי שיגיעת הכ כן בשנת השמיטה יש מ מששת השנים.

ולבן הזכיר הכתוב הר להורות שבשנת ה בהתורה שניתנה על ה היגיעה ישכחו עון, ודו כולו יצא, אשר אם יהגו זיגיעה יתירה אזי הקב" ארץ, מכיון שלא יעשו עו *

עוד יש ליישב קושיית התורה כהנים, מה ענין שמיטה אלל הר סיני והלא כל המצוות נאמרו מסיני, גם ליישב דברי רש"י ושבתה הארץ שבת לה, לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית. וז"ל.

ויתבאר על פי מה שכתב בקדושת יו"ט (ר"פ ויקהל) לפרש הכתוב ויקהל משה את כל עדת בני ישראל אליהם, אלה הדברים אשר נאמר לה' לעשות אותם וגו' וציוס השביעי יהיה לכם קודש, ויש לדעת למה דוקא במצות שבת הודיע הכתוב שאמר להם בהקהל, דהנה ידוע דאיש הישראלי צריך שיהיה כל עסקיו וחפציו ומנועותיו לשם שמים, ואם כן באם עושה האדם איזה מצות עשה צריך השגחה ושמיירה מעולה לבד יתערב בעשיה זו איזה מחשבה ופנייה שלא לש"ש, ובפרט בעושה המצוה צריכים בקל הוא לטעות עצמו שדומה בנפשו שכוונתו הוא זכה וצוררה בלתי לה' לצדו, ובאמת יוכל להיות שעושה זאת למען הראות לבני אדם כשרון מעשיו שהולך בדרך התורה והמצוה, רק כל זה הוא אלל מצות עשה שעושה המצוה צריכים, משא"כ אלל לא תעשה אי אפשר שיתערב לו איזה פנייה שלא לש"ש בשביל שרבים רואין אותו יושב וצטל ולא עבר עבירה, דכמה צטלני איכא בשוקא, (עיין בגמרא פסחים פרק מקום שנהגו), ואם כן אלל ל"ת לא שייך יוהרא, ולכן מצות עשה קשה יותר לקיים בלי מחשבת פניה ממצות ל"ת ומטעם זה עשה דוחה ל"ת, אמנם כל זה חייב במצות עשה שהוא בקום ועשה, משא"כ במצות עשה של שבת שהוא בשב ואל תעשה אינו קשה כ"כ לעשות בלי פנייה, וזה ביאור הכתוב ויקהל משה את כל עדת בני ישראל, לרמוז ע"ז דהמעשה דשבת נעשית אפילו בהקהל כל העדה ואנשים רבים רואים, כי אין חשש לשום פנייה, כי הוא בשב ואל תעשה וכמה צטלני איכא בשוקא, ומשו"ה אלה הדברים אשר

יחכן לומר כי בשבת ימים באמת מצוה הוא לעבוד ולקבל עליו עול דרך ארץ כדי שהיגיעה ישכח עון ממנו, אבל בשבת שאסור במלאכה אם כן יש חשש שיצוא לידי חטא, לזה אמר וציוס השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה' בלשון כפל שבת שבתון כי בשבת צריך אזהרה מיוחדת שלא יצוא לידי חטא מכיון שאין עליו עול דרך ארץ, לזה אמר שבת שבתון לה', שהשבת יהיה מקודש לה' שילמוד תורה בשבת ויגיעת התורה משכחת עון, ולכן יש בשבת אזהרה יותר לעסוק בתורה מכל שבת ימי המעשה, וכמו שאמרו חז"ל (ירושלמי שבת פט"ו ה"ג) לא ניתנו שבתות אלא לעסוק בהן בתורה.

ובדברים האלה יש לומר לענין שמיטה, שנאסר בשנה השביעית מלאכת שדה וכרם, ואם כן אין עליהם עול דרך ארץ שיסכח עון מהם, על כן צריכים ללמוד בשנה השביעית במדה יתירה מכל ששת השנים, ומטעם זה אמר הכתוב שש שנים חרע שך וגו' בלשון ליוו, כי באמת יש מצוה לעסוק בעבודה שדה כי על ידי זה ישכח עון מהם, וז"ש רש"י ז"ל ושבתה הארץ שבת לה', לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית, דכמו בשבת בראשית צריכים ציוס השבת ללמוד יותר ביגיעה כדי שיגיעת התורה משכחת עון כמו כן בשנת השמיטה יש מצוה ללמוד תורה יותר מששת השנים.

ולבן הזכיר הכתוב הר סיני אלל מצות שמיטה, להורות שבשנת השמיטה צריכים ללמוד בהתורה שניתנה על הר סיני כדי שעל ידי היגיעה ישכחו עון, ודבר זה ללמד על הכלל כולו יאל, אשר אם יהגו ישראל בתורת ה' תמיד ביגיעה יתירה אזי הקב"ה יעביר מהם עול דרך ארץ, מכיון שלא יעשו עון על ידי יגיעת התורה.

★

ויתבאר
על פי מה
שכתב בקדושת
יו"ט (ר"פ
ויקהל)
לפרש הכתוב
ויקהל משה
את כל עדת
בני ישראל
אליהם, אלה
הדברים אשר
נאמר לה' לעשות
אותם וגו'
ו ציוס השביעי
יהיה לכם קודש,
ויש לדעת למה
דוקא במצות
שבת הודיע
הכתוב שאמר
להם בהקהל,
דהנה ידוע
דאיש הישראלי
צריך שיהיה
כל עסקיו
וחפציו ומנועותיו
לשם שמים,
ואם כן באם
עושה האדם
איזה מצות
עשה צריך
השגחה ושמיירה
מעולה לבד
יתערב בעשיה
זו איזה מחשבה
ופנייה שלא
לש"ש, ובפרט
בעושה המצוה
צריכים בקל
הוא לטעות
עצמו שדומה
בנפשו שכוונתו
הוא זכה וצוררה
בלתי לה' לצדו,
ובאמת יוכל
להיות שעושה
זאת למען
הראות לבני
אדם כשרון
מעשיו שהולך
בדרך התורה
והמצוה, רק
כל זה הוא
אלל מצות
עשה שעושה
המצוה צריכים,
משא"כ אלל
לא תעשה אי
אפשר שיתערב
לו איזה פנייה
שלא לש"ש
בשביל שרבים
רואין אותו
יושב וצטל
ולא עבר
עבירה, דכמה
צטלני איכא
בשוקא, (עיין
בגמרא פסחים
פרק מקום
שנהגו),
ואם כן אלל
ל"ת לא שייך
יוהרא, ולכן
מצות עשה
קשה יותר
לקיים בלי
מחשבת פניה
ממצות ל"ת
ומטעם זה
עשה דוחה
ל"ת, אמנם
כל זה חייב
במצות עשה
שהוא בקום
ועשה, משא"כ
במצות עשה
של שבת
שהוא בשב
ואל תעשה
אינו קשה
כ"כ לעשות
בלי פנייה,
וזה ביאור
הכתוב ויקהל
משה את כל
עדת בני
ישראל, לרמוז
ע"ז דהמעשה
דשבת נעשית
אפילו בהקהל
כל העדה
ואנשים רבים
רואים, כי אין
חשש לשום
פנייה, כי הוא
בשב ואל
תעשה וכמה
צטלני איכא
בשוקא, ומשו"ה
אלה הדברים
אשר

ספר

בני יששכר

לשבתות ומועדים וחדשי השנה

דרושי תורות וחוקים, מדבש מתוקים, שבעתיים מזוקקים,
נובעים ממקור נאמן, מאן מלכי רבנן, ונוזלים מן לבנון,
המנורה המהורה, בוצינא דנהורא, אספקלריא המאירה,

מוהר"ר **צבי אלימלך שפירא** זצלה"ה
אב"ד בכמה קהלות ובערוב ימיו בק"ק דינוב יצ"ו

מאמרי חודשי
ניסן - אייר

ועתה נסדר ונדפס מחדש בעהשי"ת
באותיות מאירות עיניים ובהגהה מדוקדקת
וסכיב יחנו ביאורים הארות והערות בדברי רבינו אשר יבונה בשם

'יודעי בינה'

אדר תשע"ה

'אמר' שלשה דברים הללו, פסח מצה ומרור, לא יצא ידי חובתו^ע, אמירה דוקא בפה, כי חיים הם למוציאיהם בפה^ע.

והנה אמר הנביא (ירמי' עו, יא) 'אותי עזבו ותורתי לא שמרו', ודרשו צו חז"ל (א"כ"ר פתיחה ב; ירושלמי חגיגה פ"א ה"ו) הלוואי אותי עזבו ולא תורתי שמרו, שהמאור שבה מחזירין למוטב. ולכאורה הדברים מתמיהים.

ונראה, דהנה מי שאינו מאמין בהשגחה [ובשכר ועונש] באומרו עזב ה' את הארץ וכנ"ל, הנה אמר הש"י הלוואי אותי עזבו, אפילו ח"ו לא יהיו מוכשרים ויאמרו עלי עזב ה' וכו'^ע, אם על כל פנים היו שומרים תורתי דאז המאור שבה מחזירין למוטב. כי בתורה מצאנו ענין השגחה ושכר ועונש, וכיון שמאמין האדם בנותן התורה ובתורה, הנה ממילא על ידי התורה מתחמת ענין ההשגחה ושכר ועונש.

המרור על תורה מן השמים, די צרכיך השמים הללו ביחד, ולא צענין לכרוך גם הפסח המורה על ההשגחה ושכר ועונש, ויורה לנו בזה מה שאמר הנביא 'הלוואי אותי עזבו', 'ותורתי שמרו' יהיה מספיק, דהמאור שבה מחזירין למוטב וכנ"ל.

ולשיבות הראב"ד, כיון דעל כל פנים שלשה אלו הנה עיקרי ויסודי הדת - וכמו שהוכיח הרב צעל העיקרים, והן הנה שלשה יסודי הדת המוזכרים בפרשות הקריאת שמע, מהראוי לכורכם יחד, להורות לאדם דלא סגי אמונות האחד או השמים בזולת חביריו. והא דאמר הנביא 'הלוואי אותי עזבו ותורתי שמרו', הנה סיימו חז"ל הכוונה, דהמאור שבה היה מחזירין למוטב וצודאי ישיגו גם האמונה הלזו, אבל לעולם כולו מיצרך צריכי לקיים הדת ויסודי התורה, ואתה הבן.

עוד על דרך הרבנו

לפי מה שכתב בשל"ה (מסכת פסחים - מנה עשרה דרוש רביעי אות חמה) פסח מנה מרור רומזים אל שלשה עמודים

והנה לפי זה מנאנו מקום לפלוגמת הרמב"ם והראב"ד. לשיטת הרמב"ם, כיון דהוראת המנה מורה על הקידוש מהמחדש האחד האמיתי, והוראת

יודעי בינה

עו. ופל דרך שאמרו בעירובין (נה. א) על הפסוק כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא (משלי ה, כב): "אל תקרי למצאיהם אלא למוציאיהם בפה". וכוננת רבינו, כיון דהוי פסח מצה ומרור חיקון לחטא אדם הראשון שהביא מיתה לעולם, ועל ידם נתקן החטא ובא חיים לעולם, לכן יש לאמרם בפה מלא, כי האמירה בפה מביאה חיות לעולם - וכמאמר הנ"ל.

נאסר השאור, ואחר שנכנס בגדר מחיצת קדושת השם ית"ש שהוא אחדות הפשוט כדאמרן, חו אינו מהחיוב לאכול מצה יותר מביום הראשון, רק שלא יראו שאור חמץ בכל גבולו שבעת ימים, ולהורות שכל שבעת ימים ימי בראשית לא היה שום סיוע כי אם היה לבדו הוא היה הוא יהיה^ע].

עו. היינו עזב ה' את הארץ ח"ו ואינו משגיח במעשה התחתונים ליתן להם שכר או להענישם. [וזהו 'אותי עזבו', היינו שאומרים עלי לשון עזיבה, ודו"ק].

עו. כדאיתא במשנה בפסחים (קטו, א, וכן אומרים בהגדה של פסח): "רבן גמליאל היה אומר, כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור".

שהעולם עומד עליהם: היינו תורה. עבודה. גמילות חסדים ^{פח}.

פסח - עבודה, ושמתם את העבודה הזאת ^{עט} (שמות יב, כה). מלה, אין זה רק קמת ומים, אם אין קמת אין תורה (אבות פ"ג משנה ח), מים זו תורה - 'כל למא לכו למים' ^פ (ישעי נה, א), לחם עוני ומלה עשירה, כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר ^{פח} (אבות פ"ד מ"ט). מרור - חסא ^{פח}, רמו על יסורין - דחס רחמנא עלן ^{פח}, למרק עון ^{פח}, והוא גמילות חסדים ^{פח}.

[והנה בגמרא (ערכין טו, ט), היכי דמי יסורין, אפילו הושיט ידו לכיס וכו' ^{פח}, הרי אף על גב שעשה עבירות שנתייב למירוק יסורין, הנה חס רחמנא בתקדו הטוב למרק על ידי יסורים קלים. ועל כן מרור - חסא ^{פח}, והנה הוא גמילות חסדים, נראה לי. ועוד רמו גמילות חסדים ^{פח}, על דרך שכתב האר"ז ^ל (עך ח"ס שער הכללים) 'גומל חסדים טובים' (שמו"ע - ברכת אבות), לשון 'הגמל את יתחק' ^{טט} (בראשית כא, ח), מוקד ומודל הם החסדים ^{פח}, שהם

יודעי בינה

צח. וכמו ששינוי (אבות פ"א מ"ב) "על שלשה דברים העולם עומד, על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים".

צב. ומבואר שם בפרשה דקאי אקרבן פסח, הרי שהפסח נקרא 'עבודה', ועוד, כי 'עבודה' האמור באבות כתבו המפרשים (פי רש"י ורבינו יונה שם) שהכוונה היא לעבודת הקרבנות, ובכללם קרבן פסח. **פ.** וכדאיתא בב"ק (פב, א: ע"ע שם יז, א) "אין מים אלא תורה, שנאמר 'הוי כל צמא לכו למים'". וכונת הרב לבאר מדוע רומז המצה לתורה, כי המצה מורכב מקמת ומים בלבד, ושניהם רומזים לתורה, הקמת - כי אם אין קמת אין תורה. והמים - כי אין מים אלא תורה.

צא. הוא טעם נוסף מדוע ירמוז המצה לתורה. ונתבאר בדברי הרב שם ביתר ביאור, כי הנה הכתוב מדמה את התורה לחם, שנאמר (משלי ט, ה) "לכו לחמו בלחמי", וכדאיתא בתלמוד (תענית ד, א) במדרשים (בר"ר מג, ו; שם ע, ה וכתנה רבות) ובזוה"ק (ח"א קסא, א; ח"ג רלו, א ברע"ט וכתנה רבות). והנה מצינו שהמצה נקראת בתורה הן לחם - 'לחם עוני' (דברים טו, ג), והן 'מצה' (שמות יב, יח וכשאר מקומות). ומצינו בחז"ל שיש שני מיני מצות, מצה הנקראת 'לחם עוני' (פסחים לו, א) ו'מצה עשירה' (פסחים לח, א), והוא בא לרמוז, שהמקיים את התורה מעוני - בבחינת 'לחם עוני', סופה לקיימה מעושר - בבחינת 'מצה עשירה'.

פב. וכמו שאמרנו בפסחים (לט, א) "מאי חזרת [האמור שם במשנה שיוצאים בו ידי חובת אכילת מרור], חסא".

פג. כדאיתא בפסחים (שם): "מאי חסא [מדוע הוא נקרא חסא], דחס רחמנא עילוין" [כי הוא בא לזכר שחס וחמל עלינו הקב"ה והוציאנו משעבוד מצרים]. **ל.**

פד. ר"ל, כל המירות והיסורין הבאים על האדם הוא מחסרו הגדול כדי למרק עונותיו. והוא מאי חזרת, חסא, מאי חסא, דחס רחמנא עילוין. היינו המרור נקרא חסה, להורות שכל המירות והיסורים שבאים על האדם הוא חסד גדול מה' יתברך כדי למרק עונותיו. **ל.**

פה. וכמו שיבואר בסמוך. [והנה דברי רבינו בסמוך, הוא כעין הטיבה השלישית בקבלת היסורים שכתב שם הש"ח: "אין רעה יורד מלמעלה, אף אם רעה היא, להצלה מהעונש רע יותר מזה אשר אדם מצותה בכל עת וראוי לו, ועל דרך דאיתא ברבא לך לך (בר"ר מד, כא), אברהם אבינו בחר בשיעבוד גלויות לבגיו כדי שינצלו מניהנס"].

פו. שם: "במתניתא תנא אפילו הושיט ידו לכיס ליטול שלש [מטבעות] ועלו בידו שתים [הרי זה ככלל יסורין]". **ל.**

פז. ר"ל, גם כשנתייב האדם במרור, שהוא יסורין, כדי למרק עונותיו, חס הקב"ה עליו וממרק עונותיו ביסורים קלים. **ל.**

פח. ר"ל, עוד רמו יש במרור לגמילות חסדים. **פח.** שפירושו לשון הסרה והבדלה, שנברל מאמו ולא ינק ממנה יותר (ע"י רש"י שם).

פז. והוא 'גומל חסדים טובים', היינו שהחסדים

החסדים מכוסים ואין לנו ליסורין ומירות ^{פח}

והנה עמוד העבודה צטל בזמן שאי אכל עמוד התורה ומשמרת העבודה, כל כאילו וכו' ^{פח}.

והנה זהו שיש לרמוז, ל הכריכה הוא רק על עמודי תורה וגמיל כל ימי עולם ומכורכים פסח המורה על העז הזמנים אין לו מלאכות יערה עלינו רוח ממרו

וזוה שהיה עושה הלל קיים היה כורך להורות לישראל שלא

מוסרים ומובדלים, כלומר, אנו רואים את החסד הטנ שם כתב: "כאשר אמא היא א"ל שד"י, על שם השדיים למעלה ומסלקת מעל הב או נקראת אמא 'אל עליך ו אומרים בברכת אבות, ו'או ויגמל', כי נגמרה זמן יני כדבריו אלא עפ"י דרכו ו) שלמד רבינו מדבריו שתי גמילה האמור אצל יצחק, ז כמבואר שם במפרשי ה היסורים בבחינת 'גמילור מוסרים ומובדלים מן ה' ואינם נראים בו].

צא. ולכן רומז המרור ל'גמ גמולים ומובדלים מהמרור

צב. כדאיתא במנחות וק.

החסדים מכוסים ואין אנתנו מצינים ונדמה לנו ליסורין ומרירות^{צא}, נראה לין.

והנה עמוד העבודה צעונומינו הרבים בטל זומן שאין בית המקדש קיים. אבל עמוד התורה שומרת פושמקפה ומשמרת העבודה, כל העוסק בחזרת עולה כאילו וכו' עב.

והנה זהו שיש לרמו, לסקרת הרמז"ס מלוח הכריכה הוא רק מלה ומרור, מורים על עמודי תורה וגמילות חסדים, הן המה כל ימי עולם ומכורכים תמיד, מה שאין כן פסק המורה על העבודה, הנה זומן מן הזמנים אין לו מלאות צעונומינו הרבים עד יערה עלינו רוח ממרוס.

וזזה שהיה עושה הלל זומן שבית המקדש קיים היה כורך [רקן] מלה ומרור^{צב}, להורות לישראל שלא יתיאשו גם בחורבן

בית המקדש יפוק להם כריכה מלה ומרור תורה וגמילות חסדים, והמורה משלמת העבודה כנ"ל.

ולשיבת הראב"ד וסייעתו, אדרבא, כורכין פסק מלה מרור, להורות שלעד לעולם אינם חקרים השלשה עמודים, דגם זומן שאין בית המקדש קיים הנה תפלות כנגד העבודות^{צג}, וגם תורת הקרבנות שאנתנו עוסקים, עקימת שפמינו היה מעשה ממש (מלשון חז"ל בטהדרין פה, א), ויעלה תמיד לרצון לרית ניתוח לפני ה'.

עוד על דרך הרמז

על פי מה שכתב עוד השל"ה (מס' פסחים דרוש חמישי אוחיות תמה-תמו): פסק מלה מרור רומזים לשלימות הנפש וגוף, וממון, שיהיו כולם מושלמים לעבודת הש"י צה.

יודעי בינה

(ח) זאת תורת החטאת, זאת תורת האשם (שם ז, א), כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם. וכוונת רבינו, שבעוה"ד לא נשאר לנו עתה בקיום רק חלק התורה, אבל אעפ"כ יש על ידה קיום גם לחלק העבודה, כי ע"י לימוד תורת הקרבנות נחשב לאדם כאילו עשה עבודת הקרבנות.

צג. הגם שבזמן שבית המקדש היו קיים היו קיימים שלשת העמודים.

צד. וכאמרם ז"ל (בוכות כו, ב) "תפלות כנגד המידין תקנום".

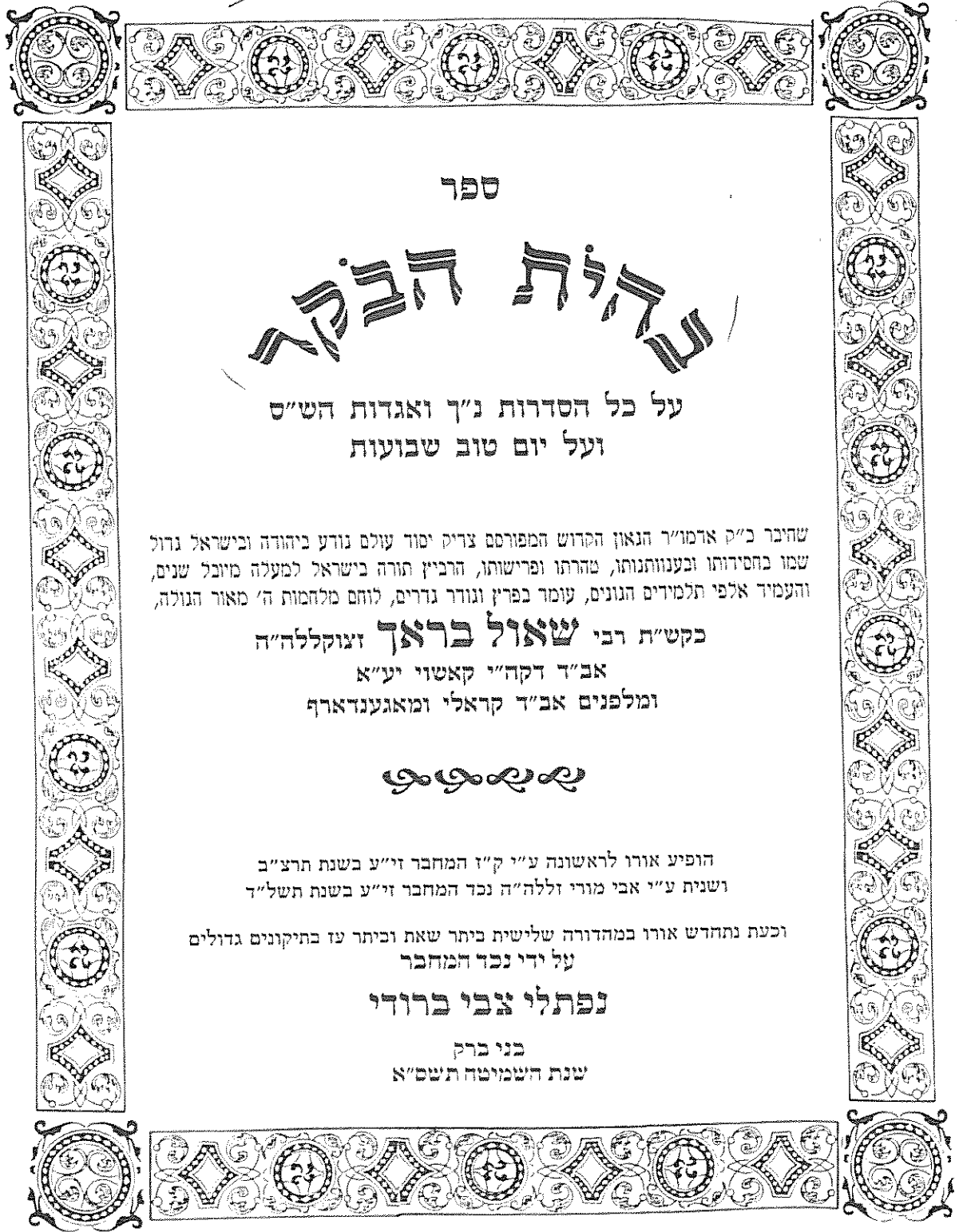
צה. כי במצרים היו שלשתם משועבדים, ונגאלו בשלש אלה. וכדברי הרב שם: "ובשלש אלה [נפש, גוף, ממון] נשתעבדו ישראל, בשלמות הנפש - גוי מקרב גוי (דברים ד, לד), הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה (זוה"ק ח"ב קע, ב), 'משכו וקחו' (שמות יב, כא) - משכו מעבודה זרה (שפורי טז,

מוסרים ומובדלים, כלומר הם מכוסים מאתנו ואין אנו רואים את החסד הטמון בה. [הנה בעין חיים שם כתב: "כאשר אמא היא מניקה לבנים או נקראת א"ל שר"י, על שם השדיים המניקים בהם, וכשעולה למעלה ומסתלקת מעל הבנים, שכבר נגמר יניקתם, אז נקראת אמא 'אל עליון גומל חסדים טובים' שאנו אומרים בברכת אבות, 'וגומל' מלשון 'יגדל הילד ויגמל', כי נגמרה זמן 'יניקה'. ודברי רבינו אינם כדבריו אלא עפ"י דרכו (וכמו שרקק בדכ"ו), והיינו שלמד רבינו מדבריו שתיבת 'וגומל' הוא מלשון גמילה האמור אצל יצחק, אשר ענינה הבדלה והסרה כמבואר שם במפרשי המקרא, א"כ שפיר היו היסורים בבחינת 'גמילות חסדים', כי החסדים מוסרים ומובדלים מן היסורים, כי המה מכוסים ואינם נראים בו].

צא. ולכן רומז המרור ל'גמילות חסדים', כי החסדים גמולים ומובדלים מהמרור הרומז ליסורים.

צב. כדאיתא במנחות (ק"א א) "מאי דכתיב (ויקרא ו,

74

ספר

שאלות הבקרא

על כל הסדרות נ"ך ואגדות הש"ס
ועל יום טוב שבועות

שהוכר כ"ק אדמו"ר הגאון הקדוש המפורסם צדיק יסוד עולם נודע ביהודה ובישראל גדול
שמו בחסידותו ובענותנותו, שהרתו ופרישותו, הרביץ תורה בישראל למעלה מיובל שנים,
והעמיד אלפי תלמידים הגונים, עומד בפרץ וגורר נדרים, לוחם מלחמות ה' מאור הגולה,

בקש"ת רבי **שאל ברך** זעוקללה"ה

אב"ד דקה"י קאשוני יע"א

ומלפנים אב"ד קראלי ומאגענדארף

הופיע אורו לראשונה ע"י ק"ז המחבר זי"ע בשנת תרצ"ב
ושנית ע"י אבי מורי זללה"ה נכד המחבר זי"ע בשנת תשל"ד

וכעת נתחדש אורו במהדורה שלישית כיתר שאת וכיתר עז כתיקונים גדולים
על ידי נכד המחבר

נפתלי צבי ברודי

בני ברק

שנת השמוטה תשס"א

לזכות וקרוב לשכר ורחוק להפסד. - וזו שאמר [חשבתי דרכי וכו'] לאחר שחשב המלות עשה והלא תעשה [וראימי שהלאווין מרובין, לכן] אשוב רגלי אל עדומיך. (כה) - וזה שסמך המדרש פסוק של חשבתי דרכי לפסוק אם בחקתי תלכו, שדרשו חז"ל שחיי עמלים בחורה, שמלבד שישמרו המלות בפועל [גם יעסקו בחורה] ועל ידי זה הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד.

☆

76 (לכ) אם בחקתי תלכו. בזה"ק על זה הפסוק איתא, אם בחקתי תלכו זו תורה שבעל פה, ואת משפטי חשמרו זו תורה שבכתב. - הנה זה שבכתב משפטי ובכתוב כתיב מלות, לריך לומר דהוה"ק מפרש שמלותי היינו משפטי, ומלאתי גם בספר אור החמה שפירש כן, ולדעתי אין זה דוחק, דהרי כן מנינו בפ' אחרי (י"ח ה') ובפ' בהר (כ"ה י"ח) שהזכירה התוה"ק חקים ומשפטים תחת הזכירה כאן חקים ומלות.

77 (לכ) דהקדימה תורה שבעל פה לחורה שבכתב, י"ל משום דברייתו של עולם [הי'] תחלה ויהי ערב ואחר כך ויהי בקר, ועיין בספר ברכי יוסף או"ח (סי' רנ"ח אות כ') שאין ללמוד בלילה תורה שבכתב, וכן איתא בתנחומא (תשא כח) שמשא ידע בעת שלמד עמו הקב"ה תורה שבעל פה, [שאז] הוא לילה, ובעת שלמד עמו תורה

(כה) שהלך ללמוד תורה, ועל ידי הלימוד, העשין נכפלין, שעל ידי זה יהי קרוב לשכר

שבכתב ידע שהוא יום, ואם כן לימוד תורה שבע"פ קרום בזמן ללימוד תורה שבכתב. (כט)

L

☆

(לג) ואכלתם יאן נושן וישן מפני חדש תוליאו. י"ל דבספר פנים יפות (פסוק ט) פירש והפרתי אתכם שיזכו לפרות ולרבות בחורה לחדש חידושים [עכ"ל]. ובסוף הוריות (י"ד) אמרו חז"ל דסיני ועוקר הרים סיני עדיף. ולפי זה הי מקום לחוש שעל ידי שיפרו וירבו בחדושים דהיינו שירבו בלימוד בעיון, לא יפנו לחזור על לימודם הרבה פעמים ולא יזכו למדרגת סיני, לזה הבטיחה התורה ואכלתם יאן נושן שיחזרו על לימודם, וחז"ל אמרו (שבת פ"ג.) ליגמר אינש והדר לסבר, לזה הקדימה תורה ואכלתם יאן נושן, ואחר כך יחדשו חידושים, וזו וישן מפני חדש תוליאו.

☆

78 (לכ) או יאמר. דזה שאמר והקימותי את בריתי אתכם קאי על לימוד תורה, על דרך הכתוב (ישעי נ"ט כ"ה) ואני זאת בריתי אותם אמר ה' לא ימוש מפין ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם, ואמרו חז"ל (ב"מ פ"ה.) שכל שלמדו תורה שלשה דורות זה אחר זה שוב התורה אינו פוסקת מזרעו ומחורת על אכסניא שלה, וכן מלאתי באור החיים (סוד"ה ופינתי אליכם). ולפי זה יומתק שאמר יאן נושן דהיינו ג' דורות זה אחר זה יעסקו בחורה.

מרובה ורחוק מהפסד. (כט) ועי' עוד מזה לקמן באות של"ח.

ר"ד) סיני בגימטריא נתגלה ו העם רואים את הקו הי' עוד בעולם ו (בדושים נחמדים שנסוף פירש בזה הכתוב ו) ואזון שומעת ה' עש תורה ראה העין מה האזון, וחז"ל (ש"ש הפסוק (ש"ש ז' א' שישראל משיבין לאומ להראות לנו כמראות נשמע להחזיר עמנו עין, ששם נתגלה ו הנש

או יאמר. דבלשון טעם וי"ל טעם על שם עין הי' כל דברים נסתו שם גלויים רק אות הנעלם [דהיינו] ה משא"כ שם עי"ן הנעלם שבו, כי אות

(א) היינו שהשם עצם עי"ן, הם אותו האותיות שלו היא עי' וי' וזהו